

patrimonis fràgils

SÈQUIES I RECS

El petit però ric patrimoni hidràulic (preses, rescloses, sèquies, recs...) del país testimonia l'intens aprofitament que han tingut els nostres rius al llarg de la història. Però aquest patrimoni encara no gaudeix del reconeixement i la valoració que comencen a tenir els grans edificis o conjunts del patrimoni industrial vinculat a l'aigua.

ANNA RIBAS > TEXT

Les fàbriques de riu, els canals i les colònies industrials que trobem a les ribes del Ter, el Fluvià o la Muga, uns espais que fins fa poc eren considerats lletjos i degradants, ara són vistos com a elements d'identitat i singulars, amb un interès social, cultural i fins i tot turístic. I tot i que encara som molt lluny de poder-ne garantir la rehabilitació i protecció, alguns dels projectes o actuacions dels darrers anys, com el Parc Patrimonial de les Colònies de l'Alt Ter i el Ter Mitjà, la restauració del vapor de la Burés, a Anglès, o la Factoria Cultural Coma-Cros, a Salt, ens permeten ser, si més no, una mica optimistes.

No és el cas, com deia, del petit patrimoni hidràulic, com són les sèquies i recs que van permetre l'expansió del regadiu a casa nostra i l'obtenció de rendiments agrícoles cada vegada més elevats. Els exemples són nombrosos, no en el curs alt dels rius, on la pluviometria és prou elevada perquè no hagin estat gaire necessaris, sinó especialment a les conques mitjanes i baixes. Des del Pasteral fins al mar, les sèquies i recs de la Cellera, Sant Julià del Llor, Bescanó, la Monar, Sant Jordi, Vinyals, Sentmenat, el Molí de Pals i Torroella han permès regar amb aigua del Ter unes 8.000 hectàrees dels millors conreus de

ANNA RIBAS

>> *Inici del canal de Sentmenat a la presa de Colomers.*

les terres de Girona. Malgrat que part del seu traçat ja ha desaparegut de la trama urbana de la ciutat de Girona, la sèquia Monar encara testimonia el passat i present agrícola i industrial de Salt i Girona. En el cas del Fluvià, destaquen el rec del Molí de Calabuig (Bàscara) i les sèquies dels molins de l'Arbre Sec i de l'Armentera, als termes de Ventalló i l'Armentera respectivament; en el cas de la Muga, el rec dels molins de Cabanes i Peralada o la sèquia del Molí, a Castelló d'Empúries, i, encara, el llarg rec Corredor o del Molí d'en Dorra, derivat de l'Àlguema. Això per esmentar

només algunes de les construccions més antigues que es conserven.

El cert, però, és que aquestes xarxes de recs i canals han anat canviant d'usos i funcions des del seu origen. La majoria, construïdes durant els segles XII i XIII, van tenir com a funció principal fins al segle XVI abastir d'aigua molins fariners i arrosars (d'aquí que tinguem tants recs *del Molí* en la toponímia

hidràulica empordanesa). A partir de llavors, el procés d'intensificació agrícola dels segles XVII i XVIII accelerà l'aprofitament de l'aigua també per al reg. A final del segle XIX i inici del XX, el procés d'industrialització de l'energia elèctrica suposà la conversió d'alguns dels antics molins en centrals hidroelèctriques. Finalment, i a mesura que aquesta producció elèctrica perdia protagonisme, el regadiu es convertí en l'ús productiu quasi exclusiu que es dona a la seva aigua, sobretot en el cas del Ter.

Tanmateix, aquestes sèquies i canals han creat uns paisatges cada vegada més apreciats i utilitzats com a béns públics. És el cas del paisatge agrari del Baix Ter, configurat al llarg dels temps per l'empremta del Ter i el conjunt dels recs de Sentmenat, del Molí de Pals i de Torroella, una extensa plana agrícola on les més de 6.000 hectàrees de terres de regadiu, de pomeres, perers i

El patrimoni hidràulic va permetre l'expansió del regadiu a casa nostra

>> *El rec del Molí o de Sentmenat a l'alçada de Verges, en direcció a Bellcaire.*

presseguers, blat de moro i arròs, conviuen encara prou amigablement amb els pobles i masos de Gualta, Fontanelles, Verges, Ullà, Bellcaire, Jafre, Colomers o Canet de la Tallada.

Una actuació contraproductent?

L'actual execució de projectes de modernització del regadiu al Baix Ter amb l'objectiu d'aconseguir una major eficiència en l'ús de l'aigua pot comportar, però, la pèrdua de bona part d'aquesta multifuncionalitat associada a les sèquies i recs històrics. Paradoxalment, es podria donar el cas que una actuació pensada per a l'ús més eficient de l'aigua de regadiu comporti, tal com han denunciat entitats ecologistes, científics i alguns ajuntaments, la pèrdua de tot un conjunt de valors associats a aquests sistemes hidràulics que ha perdurat fins avui. Tot i que l'Agència Catalana de l'Aigua té previst que un cop finalitzat el projecte d'entubament i soterrament continuï havent-hi un cabal de manteniment en els recs de Sentmenat i del Molí de Pals, no tenim garanties que aquest cabal sigui suficient per mantenir i potenciar la rica i variada diversitat socioambiental que caracteritza els seus entorns. Una menor infiltració d'aigua cap a l'aqüífer, per exemple, podria afectar espais naturals d'alt valor ecològic, com les Basses d'en Coll, a Pals, i afavorir l'entrada de la falca

salina. A més, els conflictes socials entre pagesos i conservacionistes poden agreujar-se cada vegada que no hi hagi prou aigua per satisfer les exigències del reg modernitzat, per una banda, i dels canals i sèquies tradicionals, per l'altra. El deteriorament dels recs històrics pot comportar, també, la pèrdua de biodiversitat i afectar espècies en perill d'extinció o protegides, com les nàiades, les bavoses de riu o les llúdrigues, que han trobat en aquests recs les condicions ambientals (connexió ecològica, velocitat de l'aigua, etc.) que ha perdut el riu Ter. No podem oblidar tampoc l'impacte que pot suposar la davallada de la qualitat de l'aigua circulant mentre continuïn l'abocament als recs de les aigües residuals urbanes d'alguns pobles o l'abandonament, la degradació o, senzillament, la pèrdua d'identitat de tots els elements patrimonials associats a aquests recs, com serien els molins de Gualta, Pals, Jafre, Verges, d'en Dou (a l'Escala) i Bellcaire. Els efectes poden ser especialment preocupants en poblacions com Ver-

ges, Bellcaire d'Empordà o Gualta, on canals i sèquies formen part del traçat urbà i constitueixen un patrimoni cultural i identitari molt valorat pels seus habitants i visitants.

El geògraf Erik Swyngedouw, en el seu treball sobre les repercussions territorials de les polítiques hidràuliques espanyoles, afirma que aquests paisatges hidràulics són resultat, alhora, de processos naturals i processos socials, que s'han combinat en formes històricament i geogràficament específiques i han donat lloc al que ell anomena una «natura produïda» o una «natura històrica». Aquest és precisament el gran valor que tenen aquests recs i sèquies. Abans que sigui massa tard, cal incorporar-los a les llistes d'elements d'especial protecció ambiental i patrimonial dels nombrosos instruments de planificació i gestió territorial i urbanística que han proliferat els darrers anys en aquesta part de territori, com el Pla d'espais fluvials del Baix Ter, el Pla director territorial de l'Empordà, l'Agenda 21 del Baix Ter, el projecte de futur Parc Natural del Montgrí, Illes Medes i Baix Ter, la Xarxa Natura 2000 i els respectius plans urbanístics municipals. Esperem, sobretot, que tot això serveixi per conservar els múltiples valors culturals i naturals amb què les sèquies i els recs han arribat als nostres dies.

Anna Ribas és geògrafa.

Cal incorporar recs i sèquies a les llistes d'elements d'especial protecció ambiental i patrimonial